

Suomen ja venäjän aspektit

HANNU TOMMOLA *Aspektual'nost' v finskom i russkom jazykah. Aspektuaalisuus suomen ja venäjän kielessä*. Neuvostoliittoinstituutin vuosikirja 28. Helsinki 1986. 344 s.

Hannu Tommolalla keväällä 1986 Helsingin yliopistossa tarkastettu väitöskirja »Aspektual'nost' v finskom i russkom jazykah» (Aspektuaalisuus suomen ja venäjän kielessä) on laadittu rusistiikan opinnäytteenä; se tarkastelee venäjän ja suomen kielen aspektuaalisuuden ilmaisekinojen vastaavuuksia. Venäjän verbi-aspektia on jo hyvin paljon tutkittu, ja väitöskirja lähtee selvästi siitä oletuksesta, että asianomaiset ilmiöt ja niitä koskeva slavistinen tutkimus ovat lukijoille entuudestaan tutut. Väitöskirjassa painottuvatkin, kuten otsikosta saattaa arvata, suomen kielen ilmiöt. Niinpä tarkoitukseni on tässä esitellä tekijän käsityksiä suomen kielen aspektuaalisuudesta, jota löytyy objektinsijoista, objektinsijaisista määrän adverbiaaleista, paikallissijoista ja -adverbeista sekä teonlaaduista. Tekijä on huolellisesti tutustunut aiempaan niitä koskevaan tutkimukseen. Tempuksille on omistettu melko paljon tilaa; ne jääkööt katsaukseni ulkopuolelle, ensinnäkin koska aspektivastaavuuksia ei kielten vertailussa lopultakaan juuri löydy, toiseksi siksi, että suomen tempusten käsittelyyn tässä ei tule uusia perspektiivejä — perfektin analyysikin on jo tuttua, vrt. Comrie 1976, Leinonen 1980.

Aspektuaalisuuden peruskäsitteet

Tommola esittää kaksi semanttista käsitettä, joille aspektisysteemit eri kielissä oletettavasti voivat rakentua: leksikaalinen totaalisuusmerkitys, arkikielellä »tapahtuma», ts. kestoltaan lyhyt, pistemäinen tai tuloksellinen teko, sekä syntaktinen aspekti, jonka merkitys on predikaatin ilmaiseman tilanteen ajallinen rajallisuus. Siten esim. 'kuolla' on inhe-

rentisti totaalinen, automaattisesti myös rajautunut, 'istua' on inherentisti ei-totaalinen ja ei-rajautunut, mutta »istuminen» voi sijoittua tapahtumaketjuun, jolloin se rajautuu edelliseen ja seuraavaan tekemiseen, esim. 'Hän istui vähän aikaa ja lähti ulos'. Mahdollista on myös ei-rajautunut totaalisin verbin sisältävä predikaatti, nimittäin rajoittamaton toistuminen. Leksikaalinen ja syntaktinen aspekti vastaavat siten käsitteitä, joista olen itse aiemmin käyttänyt nimityksiä »sisäinen» ja »ulkoinen» aspekti (vrt. myös Derek Bickertonin ja Talmy Givónin aspektinkäsityksiin; Leinonen 1984). Venäjää taitaville lukijoille huomauttakoon, että Tommolalla termi »predel'nost'» kuvaa lähinnä Pentti Leinon (1982) esittelemää rajautuneisuutta, »rajattomuutta», jonka vastakohtana on ajallisesti avoin, mahdollisesti jatkuva tilanne. Se ei siis kuvaa venäläisen aspektologian tavanomaisen käsityksen mukaisista predel'nost'-rajallisuutta, joka taas on leksikaalis-semanticin tason luokittelukriteeri.

Objektinsijat

Suomen transitiviverbit Tommola luokittelee ensin resultatiiveihin ('huomata asia'; RES), irresultatiiveihin ('pelätä joulupukkia'; IRR) ja kaksinaisiin resultatiivis-irresultatiivisiin verbeihin ('lukea kirja/kirjaa'; DUAL). Lisäksi hän omana ryhmänään käsittelee kvasirelatiiveja ('tietää asia'; KVAS). Universaalina luokittelun perustana on transitivisuuden asteittaisuus. Partitiiviobjektia vaativissa verbeissä se on vähimmillään, mikä näkyy esim. siinä, että muissa kielissä näiden verbien vastineet eivät useinkaan saa suoraa objektia vaan prepositioilmauksen.

Objektinsijat heijastavat Tommolalla mukaan resultatiivisuutta, joka on totaalisuusmerkityksen tärkeä alalaji, jolle peräti ydinalueita. Akkusatiivi on siis ennen muuta teon resultatiivisuuden tunnus, vaikka siihen voi liittyä joitakin muita funktioita. Tässä tekijä polemikoi

Kirjallisuutta

Leinon ja Orvokki Heinämäen (1984) kantaa vastaan; nämä ovat esittäneet, että akkusatiivi ilmaisee rajautunutta tilannetta. Tommola katsoo akkusatiivin esimerkissä 'Luin kirjan ~ kirjaa puoleen väliin' resultatiiviseksi; rajautuneisuus liittyy siihen sivutuotteena. Adverbiaali »puoleen väliin» tekee lauseen myös partitiiviobjektin ohella rajautuneeksi (s. 75). Siten Tommola liittyy Terho Itkosen (ja myöhemmin Östen Dahlin ja Fred Karlssonin sekä Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin) kannattajiin, joiden mielestä 'Join vettä' -tyyppiset lauseet ovat kaksitulkitaisia: puheena on joko jatkuva progressiivinen toiminta tai päättynyt, rajautunut teko, jonka objekti jää kvantifioinniltaan epämääräiseksi («jonkin verran vettä») (Terho Itkonen 1975: 11–12, 1976: 181, Dahl–Karlsson 1976, Hakulinen–Karlsson 1979). Partitiivimuodolla voi olla useita funktioita: verbi on IRR, puhuja ei tiedä toiminnan tulosta tai objektin tarkoitteen laajuus on epämääräinen. Partitiivin aspektuaalisuus saa tarkempia tulkintoja s. 77–106: IRR-merkityksen lisäksi voi esiintyä konatiivisuus ('etsii työtä', »Teurastaja tappoi sikaa monta minuuttia»), toistuvuus (tosin hankalasti: ?»Autot ohittivat meitä monta kertaa»), tuloksen peruutuminen («Postinkantaja kävi tuomassa teille pikkupakettia sillä aikaa, kun olitte poissa, mutta hän ei halunnut jättää sitä»), lopulta tuloksen irrelevanssi («Oletko lkenut Jon Skiftesvikin uutta kirjaa?» sekä »Minua kutsuttiin presidentin illalliselle», jossa kaikki tulkinnat ovat mahdollisia).

Resultatiivisuus on Tommolalle periaatteessa samaa kuin Dahlille ja Karlssonille: objetissa tapahtuu ratkaiseva muutos. Transitiiviverbit hän on ryhmitellyt alaluokkiin. RES-verbejä, siis akkusatiivin ohella esiintyviä, ovat ei-aktionaaliset tapahtumat ('löytää jokin', 'tavata jokin'), aktionaaliset tapahtumat ('ottaa jokin', 'keksiä jokin', puhetapahtumat kuten 'sanoa', 'mainita') sekä erityistapauksena 'jättää jokin'. Tämä on

tapahtumaksi tulkittu muutoksen poisjäänti. 'Jätin hänelle lapun' on toisin sanoen »Lähtiessäni olin ottamatta mukaani lappua», 'Jätin ikkunan auki' on yhtä kuin »olla sulkematta ikkunaa». Resultatiivista on subjektin eroaminen objektista; objektin tilahan ei muutu. Dynaamista tulkintaa tukee myös latiivinen paikallissija. – Akkusatiivia vaativat 'tuntea', 'haistaa', 'maistaa' jne. lasketaan KVAS-verbeihin (ks. edempää).

DUAL-verbit eivät Tommolan mukaan ryhmyty selviin alaluokkiin. Sellaisina esiintyvät kuitenkin »kompensoijat» 'tehdä', 'suorittaa', »konstruktiiviset verbit» 'rakentaa', 'muodostaa', 'soittaa' jne., »destruktiiviset» 'syödä', 'juoda', 'kuluttaa', »abstraktit» 'tutkia', 'hoitaa', 'järjestää', 'käsitellä'. »Välittömän efektin verbeissä» 'osoittaa', 'näyttää' IRR-partitiivi viittaa konkreettiin toimintaan ('osoitti pientä ovea sivuseinässä'), RES-akkusatiivi taas abstraktiin ('halusin osoittaa kaikki heidän hyvät ja huonot puolensa') (s. 132). Edelleen DUAL-verbeistä löytyy konatiivis-resultatiivisia ('valita', 'ratkaista', 'saavuttaa', 'etsiä'), joissa partitiivi esittää pyrkimistä tulokseen ja 'saavuttaa' + partitiivi sitä, että osa tulosta saavutetaan. Oma alaryhmänsä on »komplikaattorit ja kondensaattorit», modaaliset apuverbin tapaiset 'tarvita', 'haluta', 'vaatia'. Näissä leksikaalinen sisältö on intransitiivinen; akkusatiivi liittyy 'saada'-merkitykseen, mutta on sovinaistunut apuverbin yhteyteen: 'haluaa rahat heti'.

Oma ongelmansa ovat DUAL-verbit, joissa »ratkaiseva muutos» akkusatiivin motivaationa ei ole kovin selkeä käsite (s. 121–128). Sellaisia ovat esim. 'vaihtaa', 'muuttaa', 'siirtää': 'Siirsin lomani elokuun alkuun', 'Isä siirsi kellon viisareita ~ viisarit'. Partitiivin perusteluna on Tommolalla se, että vaikka teko on rajautunut, tulos on määrittämätön, ts. ei »ratkaiseva». Sama selitys sopii objektinsijan motivaatioksi esimerkeissä 'Hän vaihtoi jalkaansa toiset kengät', 'vaihtoi pukua'. Epämääräisyyttä näissäkin on se, että uutta tilaa ei ole osoitettu. Esi-

merkissä 'vaihtoi puhtaan paidan' on kyseessä kondensaatio: »vaihtoi paitaa» + »puki päälleen puhtaan paidan». Sama ilmiö tavataan lauseessa 'Mies vaihtoi sulakkeen'. Partitiivi 'sulaketta' siirtäisi taas objektin tulkinnan epäspesifiseksi, ts. mies vaihtoi sulaketyyppejä, on puhe referenttiluokasta (alaviite 59 s. 176). 'Siirtää'-verbin ongelmia kuvaavat esimerkit 'Pöytää ~ pöytä on siirretty' ja '*Pöytä ~ pöytää on siirretty toiseen huoneeseen'. Partitiivi motivoituu sillä, että referentin uusi sijainti on tuntematon. Tommolan mukaan partitiivi palautuu näissä tapauksissa tarkoitteen jaollisuuteen eli referenttiluokkaan (s. 128). Ehkä olisi ollut antoisampaa käsitellä 'siirtää'-verbi kausatiivisena liikeverbinä (muita esimerkkejä 'kuljettaa', 'taluttaa', 'viedä') ja olla keskittymättä sen muuttamis- ja vaihtamisyhteyksiin. Referentin laatuhan on näissä kahdessa ryhmässä aivan erilainen.

IRR-verbit ovat merkitykseltään tyyppillisesti abstrakteja. Aktiivisia tekoja ovat 'katsoa', 'koskea', 'kysyä', 'käsitellä' (esim. kynää), 'soittaa' (esim. viulua), 'ajatella', 'puhua', tiloja taas esim. 'rakastaa', 'tarkoittaa', 'odottaa', 'merkitä'.

KVAS-verbien objekti on aina akkusatiivissa, myös mahdollisen OSMA:n ohella, missä ne eroavat muista transitiviverbeistä. Ryhmässä on havaintoverbejä ('nähdä', 'kuulla', 'tuntea'), joilla on myös kyseisen tilan alkamisen merkitys (RES-tulkinta, -sisältö). Verbit ovat siten sekundaaris-resultatiivisia: tila on tulos alkamisesta. Partitiivin käyttö johtuu objektin partiaalisuudesta ('Tunnen niitä ihmisiä'), ei prosessimerkityksestä, kuten DUAL-verbeissä. Mukana on myös 'tietää', jonka akkusatiivi motivoituu sillä, ettei tietämisen objekti voi olla epämääräinen. Omana alaryhmänään Tommola käsittelee »sekundaarit KVAS-verbit», joilla on myös RES- tai DUAL-merkityksiä, kuten 'peittää', 'täyttää' jne. Eron näyttää tuottavan subjektin semantiikka: luonnonvoimat ym. elottomat oliot tuottavat yleensä pysyviä tiloja. Siten kyseessä ei olekaan KVAS-verbi vaan KVAS-

lause, potentiaalisen RES-verbin yksi käyttötapa, jota esiintyy varsin paljon myös ohi Terho Itkosen (1976) käsittelemien verbien: 'Leveä suu antoi hänen kasvoilleen tyytyväisen ilmeen' (venäjässä käytetään usein vastaavissa tapauksissa menneen ajan perfekttiivisen aspektin muotoa, tulkintana on »tulostila»). Absoluuttisiksi KVAS-verbeiksi jäävät itse asiassa vain 'tietää', 'omistaa', 'sisältää', 'käsittelee', ja kolme viimeistä Tommola arveleekin kirjakieliseksi lainoiksi. Virossa KVAS-tapauksia vastaavissa rakenteissa esiintyy ilmeisesti vanhempaa kantaa edustava partitiivi (s. 158).

Erillisen käsittelyn saa 'pitää'-verbi, joka tulkitaan resultatiiviseksi ei-muutokseksi ('piti kaikki valppaina' – tilanne vaatii ponnistuksia tilan pysyttämiseksi, kielletään tilanmuutos). Akkusatiivi on pysyvästi resultatiivinen, merkitsee enimmäkseen 'säilyttää hallussaan', 'olla luopumatta jostakin', 'pitää kiinni jostakin, täyttää jokin' ('Piti löytämänsä rahat', 'puku piti kuosinsa', 'piti sanansa'). Nämä liittyvät tiettyyn viitepisteeseen, jona muutosta ei tapahdu, ts. seuraa tilan jatkuminen. Partitiivi taas on pakollinen konkreettissa 'pitää kiinni, pidellä' -merkityksessä. Samaan tapaan Tommola analysoi 'säilyttää'-verbin objektinvaihtelun: akkusatiivi tuottaa KVAS-merkityksen, partitiivi esittää toimintaa: 'säilytti kirjeen ~ kirjettä avaamattomana'.

Objektinsijaiset määrän adverbiaalit

Objektinsijaiset määrän adverbiaalit Tommola esittää Risto Tuomikosken ajatuksien (1978) pohjalta. Aspektuaaliseksi hän hyväksyy duratiiviset, iteratiiviset ja spatiaaliset modifioijat ('teki jotakin viikon, kolme vuotta, kolme kertaa, pitkän matkaa') sekä 'paljon ~ vähän'. Tommola ottaa saman kannan kuin Pentti Leino: akkusatiivi asettaa yleensä tilanteelle rajan. Tuomikosken tavoin Tommola korostaa, ettei OSMA:ssa esiinny objektin tapaista sijanvaihtelua vaan täydennysjakautta: partitiiviobjekti

Kirjallisuutta

+ akkusatiivi-OSMA ('Luin kirjaa tunnin'), paitsi KVAS-tapauksia, jotka sallivat kaksi akkusatiivimuotoa samassa lauseessa. Siten OSMA estää eksplisiittisen resultatiivisuuden ilmaisemisen (*'Luin kirjan viikon'), ts. teolle ei voida antaa kahta rajaa. Yleensä OSMA:t ovat lauseen ei-aktantteja, ja siten niiden rooli tekstin aspektuaalisuuden muovaamisessa on melko perifeerinen (s. 193). Niiden poisjätto tapahtumaketjuista, joissa partitiivi edustaa objektin denotaatin epämääräistä paljoutta, tuntuu kuitenkin varsin kummalliselta: 'Luimme (vähän) läksyjä ja lähdimme ulos'. 'Vähän' on rajaava, sen sijaan esim. 'koko ajan' esittää ei-rajautuneen tilanteen (s. 293).

Paikallissijat

Käsittelyn pohjana on Paavo Siron kaavio (1964), jossa mukana ovat myös essiivi ja translatiivi. »Latiivisijat» ja vastaavat paikan adverbisijat ('ylös', 'pois') liittyvät dynaamisina periaatteessa tapahtumiin. Erityisesti liikeverbien ohella latiivisijat ovat resultatiivisuuden osoittimia. Tilanteen rajautumattomuus taas ilmenee »essiivisijoilla». Tommola vie periaatteen läpi systemaattisesti.

Translatiivi on resultatiivistava, transitiivisuuden yhteydessä pakollinen: 'ryki kurkkunsa puhtaaksi'. Ajan adverbialleissa se rajaa sekundaarin tulostilan keston, esim. 'silmänräpäykseksi'. Se ilmaisee tilaa muutoksen jälkeen ('tulla joksin') mutta käy myös ei-rajautuneessa lauseessa: 'Hän kasvattaa poikaa patriootiksi'. RES-merkitys liittyy toisin sanoen itse translatiiviin, joka voidaan käsittää kvasipredikaatiksi (Siro 1964). 'Jäädä'-verbin ohella translatiivi edustaa odotetun muutoksen kieltoa: 'Hän jäi sokeaksi loppuiäkseen'. Lauseissa 'Uskoin miestä viisaammaksi' ja 'Viina teki elämän siedettävämmäksi' yhdistyvät tilan pysyvyys ja RES-merkitys. »Tietyn» RES-merkityksen, tapahtumatulokinnan, Tommola löytää myös lauseesta 'Katsoin hänet kunnon mieheksi' (s. 202–208).

Muista latiivisijoista otan esimerkkejä, joista käy ilmi tekijän käsitys niiden resultatiivisesta merkityksestä. 'Juna pysähtyi asemalle': viitepisteessä tulostila on voimassa. 'Juna pysähtyi asemalla': mahdollisesti juna jatkoi matkaansa (s. 210). 'Metsässä ammuttiin villisikoja': ei-rajautunut tilanne, 'Metsästä ammuttiin ?villisikoja ~ villisiat' = RES (s. 213). 'Kellarista sammui valo': RES, tuli pimeää; 'Kellarissa sammui valo': mahdollisesti toistuvaa tapahtumista, tai yksi kellarissa olevista valolähteistä sammui, ts. ei tullut pimeää (s. 217 + alaviite). 'Ostin Leningradista paljon kirjoja': teko on inherentisti rajautunut, elatiivi antaa hankinnan lähteen, ja funktiona on viedä narratiivia eteenpäin. 'Leningradissa ostin paljon kirjoja': toistuvaa tekemistä (s. 198).

Ulkopaikallissijoilla on erityinen possessiivinen tehtävänsä eksistentiaalilauseissa:

Ekstentiaalilause:

'Koulusta puuttuu ~ erotettiin rehtori'.
'Kouluun saatiin ~ tuli hyvä rehtori'.

Possessiivilause:

'Mieheltä lähti flunssa ~ puuttuu ~ varastettiin rahaa'.
'Miehelle tuli flunssa ~ annettiin paljon rahaa'.

Tommola näkee latiivisijoissa näissä tapauksissa »ainakin tendenssin ilmaista RES-merkitystä; ainakaan kysymyksessä ei ole rajautuneisuus (vrt. 'puuttua')» (s. 220). Niissä siis ilmenee pysyvä resultatiivisuus tai poissaolo tuloksena jonkin poistumisesta. Adessiivilla on aspektuaalinen funktio imminentiä tapahtumaa ilmaisevassa rakenteessa 'oli kuolemaisillaan'.

Infinitiivit

Tommola viittaa Auli Hakuliseen ja Fred Karlssoniin, jotka katsovat rakenteen 'käydä + V:ssa' olevan terminatiivinen ja resultatiivinen. Tommola puolestaan esittää rakenteen totaaliseksi; RES-

merkitys nojaa mahdolliseen akkusatiiviobjektiin: 'Kävin viemässä veneen vesille ~ venettä vesille (mutta en saanut apuria, ja jäi viemättä)'. Partitiivi siis jättää resultatiivisuuden avoimeksi (s. 220). 3. infinitiivin muodoilla on kahdenlaisia merkityksiä. Yhtäältä löytyy spatiaalitemporaalisia adverbiaaleja: 'olla uimassa', 'tulla uimasta', 'mennä uimaan'. Ne sisältävät kaksi eri propositiota, kummallakin on oma »paikkansa», ja infinitiivit voitaisiin korvata puhtailla lokaalisilla adverbiaaleilla, koskapa ne ilmaisevat sijaintia, lähtökohtaa ja päämäärää. Tommola katsoo, ettei sijoilla tällöin ole aspektuaalista roolia vaan ne riippuvat liikeverbeistä. Liikeverbit taas ovat luontaisesti totaalisia, joten rajautuneisuustulkinta tulee herkästi mukaan. Varsinaiset aspektuaaliset funktiot ilmenevät rakenteissa, joissa infinitiivimuotoihin liittyy pääverbistä jatkumisen ~ lakkaamisen ~ alkamisen merkitys, ts. on kyseessä yksi toiminta ilman spatiaalista merkitystä:

- progressiivinen merkitys: 'oli uimassa (kohti rantaa)',
- finitiivinen merkitys: 'lakkasi uimasta',
- ingressiivinen merkitys: 'rupesi uimaan' (s. 228).

Tässä kuten muutoinkin paikallissijoissa aspektuaalinen merkitys nousee esille spatiaalisen merkityksen himmentyessä. Rakenne 'olla V:ssä' on ollut monessakin käsittelyssä aiemmin. Tommola hyväksyy sen okkasionaalisen resultatiivisuuden (Orvokki Heinämäen esimerkki 'Olin pitämässä puheen Helsingissä') mutta huomauttaa lisäksi, että RES-verbit tässä rakenteessa saavat pikemminkin alkamis- kuin progressiivisuustulkinnan: 'Olin nukahtamassa, kun ...' (s. 222).

2. inf. inessiivi (esim. 'marmattaessa') ilmaisee samanaikaisuutta pääverbin ilmaisevan toiminnan kanssa, samoin 2. inf. instruktiivi ('marmattaen'). Joissakin tapauksissa tulkintana on kuitenkin välittömästi toisiaan seuraavat tapahtumat ja tulkinta perustuu syy-seuraussuhteeseen:

'Kuullessaan hänen äänensä tyttö kääntyi ympäri' (s. 225).

Paikan adverbit

Tommola keskittyy kuvaamaan viron kielen totaalisuutta, rajautunutta tekemistä osoittavia partikkeleita ('ära', 'välja' yms.). Hän toteaa, ettei suomessa vastaavaa kehitystä ole esiintynyt. Enintään samaan suuntaan viittaa tendensi käyttää suuntaisia adverbeja muun paikan adverbiaalinen puuttuessa: 'nosti kirjan ylös ~ nosti kirjan pöydälle'. Paikan adverbeilla ei ole Tommolan mukaan varsinaista aspektuaalista eikä ajallisen rajoituksen merkitystä; ne ovat konkreettissa käytössä.

Teonlaadut

Tommola käsittelee frekventatiivit, kontinuaatiivit ja momentaaniverbit. Frekventatiiviverbi esittää monesta aktista koostuvaa toistuvaa toimintaa; merkitys on ei-totaalinen. Frekventatiivin pohjana on siis totaalinen verbi – sen mukaisesti sekä 'hyppiä' että 'hypellä' ovat frekventatiiveja. Kontinuaatiiviverbin pohjana on periaatteessa ei-totaali verbi ('lepäillä', 'kuiskia'), joskin toistuvuustulkinta on aina mahdollinen. Olennaista on, että johdoksissa alkuperäisen toiminnan semantiikka supistuu, esim. geneerinen käyttö käy usein mahdolltomaksi.

Frekventatiiviverbit Tommola käsittelee johdinten ja verbisemantiikan mukaisesti alaryhmissä (s. 243–246). Frekventatiivin ja kontinuaatiivin hän toteaa vaikeiksi erottaa toisistaan. Erityisen hankalia ovat *-ksi-* johtimiset verbit ('imeksiä', 'istuksia'). Tulkintamahdollisuuksiksi Tommola ehdottaa erityistä intensiivistä lisämerkitystä tai pelkkää ekspressiivisyyttä.

Mahdollisesti kaikista verbeistä voidaan muodostaa frekventatiivi, ja siten voitaisiin puhua frekventatiiviaspektista B. A. Serebrennikovin (1960) tapaan; tämä esittää sellaista permiläisten kielten verbisysteemiin. Moista ratkaisua vas-

Kirjallisuutta

taan puhuu se, että frekventatiivi ei koskaan ole »pakollinen», ts. aina kävisi samassa lauseessa vastaava johtamaton verbi. Toiseksi frekventatiiviverbit eivät ole käyttötajuu deltaan suomen kielessä kovin yleisiä (s. 247).

Momentaanit käsitellään myös alaryhminä vartaloverbin aspektuaalisen semantiikan mukaan. *-aise-* verbit on yleensä johdettu DUAL-verbeistä ('kysäistä', 'repäistä'). *-ahta-* verbit on johdettu ei-totaalisista vartaloista. Nojaten H. Enkvistin suomen momentaanien venäjänkielisiä vastineita käsittelevään tutkimukseen (1975) Tommola näkee momentaanimerkityksissä alaryhmiä: 1) inkoatiivisen, 2) delimitatiivisen ja 3) dekursiivisen (kontinuaatiivisen) »teonlaadun». Inkoatiivisuus viittaa siihen, että yksiaktinen tapahtuma ei välttämättä ole IRR; esim. leksikaalistunut 'nukahtaa' osoittaa juuri pistemäisen tilanmuutoksen. »Apuverbikäytössä» ('räjähti huutamaan') momentaani ilmaisee yhdessä infinitiivin kanssa äkillistä alkamista; se on ekspressiivinen (vrt. myös 'purskahti nauruun', 'pillahti itkuun'). Delimitatiivisuutta ilmaisevat esim. 'levähtää', 'torakhtaa'. Ne eivät oikeastaan esitä hetkelisiä tapahtumia, vaan kyseessä on attempuatiivisuus, jonkinvertainen jatkuvuus. Dekursiivisuus ('laushtaa', 'murahtaa') koskee lähinnä puheverbejä; näissäkin mukana on kesto, muttei kovin pitkä: monisanaista repliikkiä keskustelussa ei voi kuvailla »laushtamiseksi» (s. 260). Momentaanin semantiikkaan voi siten sisältyä myös lyhytaikainen kesto, ja inkoatiivinen merkitys näkyy kahdessa variantissa: 1) momentaani-verbejä käytetään apuverbinä ilmaisemaan alkamista, 2) momentaani-verbi itse voi osoittaa tilanmuutosta eli RES-tapahtumaa ('nukahtaa'; jopa verbissä 'julkaista' leksikaalisuudesta huolimatta pilkistää alkupeäinen merkitys, *Kustantamo julkaisee kirjaa').

Lopuksi Tommola esittää Kangasmaa-Minnin ja Serebrennikovin näkemysten herättämän teonlaatuuden merkitystulkinnan. Kangasmaa-Minn (1984)

puhuu momentaanin deminutiivisesta modaalisuudesta, Serebrennikov (1960) taas komin deminutiivisesta aspektista, jolla on lyhytaikaisuuden, vähäisyyden tai riittämättömän intensiteetin merkitys. Vaikka momentaaniverbeihin ei suomesa yleensä yhdistetä vähäistä intensiteettiä (sitä ilmaisee paremminkin frekventatiivi: 'Sade tihuutteli'), Tommola katsoo, että molemmat teonlaadut ilmaisevat potentiaalisesti deminutiivisuutta. Momentaaniverbit ovat välttämättä totaalisia, joten yhteistuloksena on ei-jatkuvuuden merkitys ja modaalisuus voi kokonaan hävitä. Frekventatiivissa deminutiivisuutta on ensi sijassa vähäinen intensiivisyys. Momentaani korreloi vahvasti rajautuneisuuden kanssa; se ei kuitenkaan liity välttämättä akkusatiivi-resultatiivisuuteen ('Vetäisin venettä kauemmas maalle'). Frekventatiivi taas korreloi positiivisesti ei-rajautuneisuuden ja samalla IRR:n kanssa, mutta rajautunut merkitys tulee kontekstista, OSMA:n avulla tapahtumaketjuissa.

Rajautuneisuuden, totaalisuuden ja resultatiivisuuden ilmaisukeinojen suhteuttaminen venäjään on Tommolan työssä tietenkin keskeistä. Riittääköön tässä teo teamus, että venäjässä aspektikategoria heijastaa rajautuneisuutta ja totaalisuutta, edellistä ei täysin systemaattisesti, koska leksikaalinen aines vastustaa minikä tahansa ei-totaalisen tilanteen perfektivointia eli rajautuneisuuden merkitsemistä verbiin. Bulgariassa sen sijaan näiden kahden merkityskategorian ja kahden morfologisen kategorian vastavuus on täydellistä – bulgaria tuntuukin olevan Tommolalle aspektisysteemien perusmalli. Suomen kielen ilmiöiden järjestäminen sen hahmottamaan aspektuaalisuuden kenttään on vaativa työ. Vaikka suomen kielen tutkimuksessa on jo tuotettu ehkä hyvinkin tyydyttäviä aspektitulokintoja, universaalien semanttisten kategorioiden (tai vieraan kielen kautta tarkastelun) avulla useat seikat täsmentyvät uudella tavalla, saavat niin sanoakseni mukavan levähdyspaikan alati muuttuvissa teoreettisissa kategorio-

sommitelmissa. Toivottavaa on, että tämä tutkimus ei jäisi »kielirajan» taa vaan toisi hedelmällisen lisän fennistien aspekteihin.

LÄHTEET

Aspect bound: a voyage into the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology, ed. CASPER DE GROOT & HANNU TOMMOLA. Dordrecht 1984.

COMRIE, BERNARD 1976: Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge.

DAHL, ÖSTEN — KARLSSON, FRED 1976: Verbien aspektit ja objektin sijanmerkintä: vertailua suomen ja venäjän välillä. — Sananjalka 18.

ENKVIST, HEIKKI 1975: K voprosu momental'nyh glagolov (= glagolov mgnovennogo sposoba dejstvija) finskogo jazyka na russkij jazyk. (Na materiale romana »Zdes' pod poljarnoj zvezdoj» Vjajno Linna i povesti »Amalija» Sjul'vi Kekkonen.) Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto.

HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. Jyväskylä.

HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1984: Aspect in Finnish. — Aspect Bound.

ITKONEN, TERHO 1975: Erään sijamuodon ongelmia. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

— 1976: Erään sijamuodon ongelmia. — Suomalainen Tiedekatemia: esitelmät ja pöytäkirjat 1974. Hki.

KANGASMAA-MINN, EEVA 1984: Tense, aspect and aktionsarten in Finno-Ugrian. — Aspect Bound.

LEINO, PENTTI 1982: Lauseet ja tilanteet: suomen objektin ongelmia I–II. Helsinki (moniste).

LEINONEN, MARJA 1980: Aspektikategoria ja perfekti. Folia Fennistica & Linguistica 3. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.

LEINONEN, MARJA 1984: Narrative implications of aspect in Russian and Finnish. — Aspect Bound.

SEREBRENNIKOV, B. A. 1960: Kategorii vremeni i vida v finno-ugorskikh jazykah permskoj i volžkoj grupp. Moskva 1960.

SIRO, PAAVO 1964: Suomen kielen lauseoppi. Hki.

TUOMIKOSKI, RISTO 1978: Objektinsijaisista määrän adverbialaista. — Vir. 82.

MARJA LEINONEN